

Mikulski, Waldemar

Gramota wielkiego księcia Kazimierza Jagiellończyka dla wojewody wileńskiego Dowgirda z 1442 r.

Przegląd Historyczny 86/1, 67-74

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

WALDEMAR MIKULSKI

Gramota wielkiego księcia Kazimierza Jagiellończyka dla wojewody wileńskiego Dowgirda z 1442 r.

Dla początkowego okresu panowania Kazimierza Jagiellończyka w Wielkim Księstwie Litewskim (1440-1446) zachowało się w oryginale stosunkowo niewiele dokumentów. Pewna ich część przetrwała tylko dzięki oblatom wniesionym do Metryki Litewskiej lub ksiąg sądowych. Wiele z nich jednakże bezpowrotnie przypadło.

Dlatego też wart jest opublikowania dokumentu odnalezionego podczas prac inwentaryzacyjnych nad suplementem do działu II Archiwum tzw. Warszawskiego Radziwiłłów, wiosną 1993 roku. Dodatkowo za publikacją przemawia fakt, iż dokument cytowany jest w literaturze na podstawie niedokładnego rejestru¹.

Oryginał dokumentu znajduje się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespole Archiwum Warszawskiego Radziwiłłów w opracowywanym suplementcie działu II, sygn. tymczasowa (2 A). Gramota została spisana na grubym, sztywnym i szorstkim papierze, bez filigranu, *charta bombicina* o wymiarach 21,3 X 9,5 cm, zachowana stosunkowo dobrze choć w miejscach złożenia widoczne są przetarcia, zauważalne są także trzy rdzawobrazowe ślady wielkości 2,5-3 cm wskazujące na działanie czynników termicznych. Uszkodzenia te nie wpływają w sposób istotny na czytelność tekstu. Gramota spisana została w języku ruskim, a dokładniejsza analiza językowa pozwala wysunąć przypuszczenie, że pisarz gramoty wywodził się z północnowołyńskiego obszaru językowego. Dialekt ten znany jest z niektórych gramot wielkiego księcia Świdrygiełły². Gramota napisana została półustawem. Do cech charakterystycznych tej ręki zaliczyć należy szeroko rozwarłe *a*, gwiazdkowate *ю*, literę *ѣ* przypominającą niekiedy arabską cyfrę 7, literę *d* lekko zaokrągloną z wąsami opuszczonymi pionowo w dół. Bardzo podobny dukt półustawowy można zaobserwować na niektórych gramotach Świdrygiełły wystawionych na Wołyniu³. Pieczęć hospodarska, uszkodzona, o średnicy

¹ O. H a l e c k i, *Ostatnie lata Świdrygiełły i sprawa wołyńska za Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków 1915, s. 34, przyp. 2. Autor wyraża w tym miejscu podziękowanie p.p. doc. dr Irenie Sułkowskiej-Kurasiowej i dr Hieronimowi Grali za szereg cennych rad i wskazówek, które przyczyniły się do powstania publikacji w jej obecnej wersji.

² Ch. S. S t a n g, *Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen*, Oslo 1935, s. 50. Niewykluczone jest również pochodzenie pisarza z południowobiałoruskiego obszaru językowego, tamże, s. 32.

³ A. S o b o l e w s k i j, S. P t a s z y c k i j, *Paleograficzeskije snimki s ruskich gramot, preimuszczestwiennio XIV wieka*, S. Peterburg 1903, nr 22 dokument z 1446 r. Zob. również fotokopie

32 mm została wyciśnięta w czerwonym wosku, przez papier, który odpadł tak jak i część wosku, co uniemożliwia odczytanie napisu otokowego. Niewyraźne odbicie pieczęci pozwala jednak dopatrzeć się wyobrażenia Pogoni z jeźdźcem zwróconym w prawo. Pieczęć taką, czyli średnią litewską, wraz z opisem opublikował M. G u m o w s k i⁴.

Zapiski dorsalne: 1. „Przywilej WXcia Kazimierza na wieś Piaczychwosty, Michlin, Podbierozie, Skryhołowy u łuckiej włości P Dowgirdowi Wojewodzie Wileńskiemu Janua 11 Indykta 5” — napisane późną osiemnastowieczną ręką. 2. Sygnatura archiwalna, która zostanie omówiona wraz z innymi sygnaturami. Stare sygnatury: *dorso* „Nr 4 Fasc. 1 Spraw Różnych”, *recto* napisany ołówkiem nr 889, pod tą właśnie sygnaturą bezskutecznie szukał jej O. H a l e c k i. Ponadto na brązowej papierowej obwolucie z napisem: „Piaczychwosty, Michlin, Podbierozie i Skryhołowy”, naniesiony tą samą co streszczenie *in dorso* ręką, napisana ołówkiem, obok przekreślonej sygnatury 889, nowsza 1215. Prócz wymienionych sygnatur tak na dokumencie jak i wspomnianej obwolucie znajdują się podłużne stemple długości 2,5 cm z napisem AR XI, świadczące o próbie zakwalifikowania przywileju do działu akta familijne Archiwum Radziwiłłów.

Przed przytoczeniem treści gramoty warto uczynić pewne zastrzeżenia. Wprawdzie edycję oparto na zasadach zawartych w „Instrukcji wydawniczej dla średniowiecznych źródeł historycznych opracowanej przez Komitet Historyczny Polskiej Akademii Umiejętności” (Kraków 1930), jednakże zdecydowano się zastosować pewne zmiany: 1. *jer* miękki oddać za pomocą apostrofu po spółgłosce poprzedzającej, analogicznie twardy krótkim myślnikiem⁵; 2. w myśl realizacji postulatów zawartego w instrukcji o jak najwierniejsze oddanie treści przekazu zdecydowano się na zachowanie w wydawanym tekście *ou* i *kg* — czytanego jak *g*, cyrylicie *g* oddane przez *h*. Zapis cyfrowy wyrażony alfabetem cyrylickim oddano za pomocą cyfr arabskich.

O autentyczności dokumentu świadczą: a) tytułarna hospodarka *weliki knjaz' Kazimir-korolewicz'*, występująca na innych gramotach z lat 1440-1447⁶; b) osoba odbiorcy, wiadomo z całą pewnością o sprawowaniu przez Dowgirda urzędu wojewody wileńskiego w latach 1433-1442⁷; c) data i miejsce wystawienia gramoty⁸;

gramoty z listopada 1451 r. W.I. B o r k o w s k i j, *Bezlicznyje predloženiya w drewnorusskich gramotach XIV-XV ww. jużnogo proischożdenija*, „Izwiestija AN SSSR”. Otdielenije lit. i jaz., 1950, t. IX, wyp. 5, s. 362-375.

⁴ M. G u m o w s k i, *Pieczęcie królów polskich*, Kraków 1920, s. 20, tabl. 12 ryc. 33. Do sprawy średniej pieczęci litewskiej autor zamierza powrócić w odrębnej publikacji.

⁵ Metoda zastosowana w publikacji K. P i e t k i e w i c z a, *Najstarszy inwentarz dóbr radziwiłłowskich z 1528 r.*, [w:] *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica* t. I, 1985, s. 177.

⁶ Zob. A.L. C h o r o s z k i e w i c z, *Poľockije gramoty XIII-naczała XVI ww. t. I*, Moskwa 1977, nr 54, s. 140 z 29 lipca 1440 czy AR XI sygn. 9 s. 4 gram. z 9 września 1445, tamże, s. 2, gram. z 14 maja 1446.

⁷ Zob. W. S e m k o w i c z, *Dowgird*, PSB t. V, s. 350-351.

⁸ Pierwsza data dzienna poświadczająca pobyt Jagiellończyka w Wilnie w początku 1442 r., 14 stycznia, jest tylko trzy dni późniejsza od daty z gramoty dla Dowgirda. I. S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a, *Itinerarij Kazimira Jagiełłona (sostojanije podgotowki)*, [w:] *Issledowanija po istorii Litowskoj M'etriki*, Moskwa 1989, s. 269. Itinerarium prawdopodobnie wskutek błędu drukarskiego nie wykazuje w ogóle 1442 roku, chociaż kolejność dat miesięcznych wskazuje na kolejny, po 1441, rok.

d) formularz dokumentu, o którym będzie jeszcze mowa. Za tym, że gramota jest oryginałem nadania przemawiają z kolei: omówiony już dukt pisma, materiał na którym ją spisano⁹ oraz pieczęć hospodarska.

Interesujący wydaje się fakt, że pod tą samą datą kancelaria hospodara wystawiła pergaminową gramotę Deniskowi Mukosiejewiczowi na Zbaraż i kilkanaście innych wsi¹⁰. Na użytym materiale pisarskim różnice bynajmniej się nie kończą, o wiele istotniejsze są odmienności w formularzach obu gramot. Warto tu również zaznaczyć, że pisarz pergaminowej gramoty wywodzi się z południowo-wołyńskiego obszaru językowego¹¹. Gramota dla Deniski rozpoczyna się pełną intytulacją hospodara wraz z formułą dewocyjną, po niej następuje promulgacja, których to formuł brak w gramocie dla Dowgirda. Rozbieżności jest więcej. I tak występującymi na pergaminie a nieznanymi z rozpatrywanej gramoty formułami są: narracja, w której wystawca informuje o naradzie odbytej z książętami, rycerzami, panami i całą radą; dyspozycja wyliczająca nadane miejscowości oraz wszystkie pożytki wraz z formułą wiecznotrwałości i pełną swobodą dysponowania nadaniem; powołanie się na świadków, choć nikogo nie wymieniono z imienia; korroboracja. Jedynie formuła datacyjna jest identyczna jak na gramocie Dowgirda¹².

Przytoczone rozbieżności w formularzach i zewnętrznych formach obu gramot nie są dziełem przypadku. Decydujące znaczenie miały osoby odbiorców gramot, dokładniej rzecz ujmując ich regionalne pochodzenie. Dowgird reprezentował możny ród z Litwy właściwej, północno-zachodniej części Wielkiego Księstwa¹³. Kancelaria hospodarska czasów Kazimierza Jagiellończyka dla dokumentu ruskiego tej części państwa stosowała dyktat wypracowany jeszcze w kancelarii Witolda, będący adaptacją dyktatu dawnego dokumentu ruskiego. Charakterystycznymi cechami tego formularza były między innymi: intytulacja w formie *My wieliki knjaz' Kazimir*, symboliczna inwokacja, wyrażona za pomocą postawienia krzyża, zwięzła forma dyspozycji, brak imion świadków czynności prawnej, datacja najczęściej

⁹ Papierowe dokumenty ruskie obok współczesnych pergaminów łacińskich i ruskich, wystawionych przez kancelarię hospodarską, są interesującym zjawiskiem z dziedziny recepcji dokumentu w Wielkim Księstwie Litewskim, np. papierowe gramoty z lat 1445-1463 AR XI, sygn. 9, s. 2, 4, 7, 9, czy wcześniejsze pergaminowe Świdrygiełły z 27 grudnia 1433, AGAD, dok.perg. 7265, publ. W. R o z o w, *Ukraińskie hramoty* t. I: *pierza połowina XIV połowina XV w.*, Kyjw 1928, nr 69, s. 126-127; łac. Zygmunta Kiejstutowicza z 1434 r. dok.perg. sygn. 7267, czy ruska gramota pergaminowa Jagiellończyka z 1445 roku, dok.perg. 8414, opubl. w: *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie* t. I: *1366-1506*, Lwów 1887, nr 134, s. 237-238.

¹⁰ Dokument spłonął w połowie października 1944 r. wraz z Biblioteką Kraszińskich. Zob. W. K a m i e n i e c k i, *Sraty Biblioteki Ordynacji Kraszińskich w zakresie zbiorów rękopiśmiennych i A. W o l l f*, *Zniszczone dokumenty Biblioteki Ordynacji Kraszińskich*, [w:] *Sraty bibliotek i archiwów warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych* t. III: *Biblioteki*, Warszawa 1955, s. 147, 197; szczęśliwie opublikowany został przez M. K r u p o w i c z a, *Zbiór dyplomatów rządowych i aktów prywatnych, posługujących do rozjaśnienia dziejów Litwy i złuczonych z nią krajów (od 1387 do 1710)*, cz. I, Wilno 1858, nr 19, s. 21.

¹¹ Ch. S. S t r a n g, op. cit., s. 31.

¹² *Zbiór dyplomatów*, loc. cit. Zwraca uwagę użycie w Deniskowej gramocie określenia stanowego *riter*, bardzo rzadkiego w dokumencie ruskim. Zob. *Słownik staroukraińskoi mowy XIV-XV st. u dwóch tomach* t. II, Kijw 1978, s. 293, 311.

¹³ Zob. przyp. 7.

według indykcji¹⁴. Wszystkie powyższe elementy formularza znalazły się w gramocie dla Dowgirda.

Denisko Mukosiejewicz, osiadły na Wołyniu¹⁵, południowo-zachodnim skraju Wielkiego Księstwa, otrzymał gramotę pergaminową, której formularz, przypominający dyktat współczesnego dokumentu łacińskiego, początkami swymi sięga kancelarii koronnej czasów Kazimierza Wielkiego¹⁶. W ciągu XIV wieku dokument z takim formularzem upowszechnił się na Rusi koronnej¹⁷. Również kancelaria królewska Władysława Jagiełły wystawiła dokumenty ruskie posługując się takim dyktatem¹⁸. Należy zgodzić się z M. Kosmanem kwestionującym pogląd K. Chodynickiego o całkowitym przejściu formularza dokumentu ruskiego w Wielkim Księstwie z ruskiego dokumentu koronnego już w pierwszej ćwierci XV wieku¹⁹. Chociaż po upowszechnieniu się na Rusi koronnej dokument w takiej właśnie formie pojawił się w pierwszej połowie XV w. wraz z kancelarią w.ks. Świdrygiełły i upowszechnił się na pogranicznym Wołyniu²⁰. Typowe dla kancelarii tego wystawcy było datowanie gramot zasadniczo według ery dionizyjskiej, tak jak na Rusi Czerwonej, i indykcji, chociaż przy przeliczaniu dat z ery bizantyjskiej niemal stale popełniano błędy. Inne, również zaczerpnięte z kancelarii koronnej wzory, próbował zaszczepić Świdrygiełło w kancelarii wielkksiążęcej na

¹⁴ M. Kosman, *Dokumenty wielkiego księcia Witolda*, „Studia Źródłoznawcze” t. XVI, 1971, s. 162-165. Zob. np. dokument Witolda wystawiony 1 lutego 1429, cechy formularza identyczne jak w gramocie dla Dowgirda. A. Sobolewski, S. Ptaszycki, op. cit., nr 19; W. Rózow, op. cit., nr 61, s. 111-113.

¹⁵ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej* t. I, Warszawa 1914, s. 217.

¹⁶ K. Chodynicki, *Kilka uwag o niektórych zadaniach nauki polskiej w zakresie paleografii i dyplomatyki ruskiej*, PH t. XXV, 1925, s. 406-408.

¹⁷ Zob. np. dokument sprzedaży Chonki Waskowej Djadkowicza z 1378 r. AGiZ t. II, nr 9, s. 15; Wacława Dmytrowskiego o nabyciu dworu z 1370, AGiZ t. VII, nr 8, s. 13; albo zeznanie kupna sprzedaży wobec starosty ruskiego Ottona z Pilczy z 1366, AGiZ t. VIII, nr 5, s. 7-8.

¹⁸ Zob. następujące nadania Władysława Jagiełły: dla Danila Dadźbogowicza Zadrzewieckiego z 29 czerwca 1394 (W. Rózow, op. cit., nr 29, s. 53). Chodka Czienierewicza z 1 października 1399 (tamże nr 32, s. 58). Iwana Wołoszynowicza z 7 listopada 1407 (AGiZ t. II, nr 35, s. 59). O dokumencie ruskim Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły zob. M. Kosman, *Dyplomatyka Władysława Jagiełły dla Wielkiego Księstwa Litewskiego*, „Archeion” t. XLVIII, 1968, s. 57-59.

¹⁹ M. Kosman, *Dokumenty*, s. 164-165; K. Chodynicki, op. cit., s. 407.

²⁰ Pierwsze gramoty tego wystawcy jako księcia czernihowskiego znane są z terenu Pokucia, zob. dok. z 31 sierpnia 1424, W. Rózow, op. cit., nr 54, s. 98-100; czy gramota z 3 września 1424, tamże, nr 55, s. 101-102; jednakże nie zawierają one pełnego formularza właściwego późniejszym gramotom tego wystawcy, jak choćby gram. z 9 grudnia 1433, nr 65, s. 117-119, czy 27 grudnia tego samego roku, tamże, nr 69, s. 126-127. Tamże inne dokumenty tego wystawcy. Przykłady rozbudowanego formularza w dokumencie ruskim Świdrygiełłowym i późniejszym przytoczone zostały przez Z. Wojtkowicką, który tak jak i inni badacze, nie interpretował tego zagadnienia regionalnie. Zob. tegoż, *Dyplomacja a polityka litewska w końcu XV wieku w związku z art. A.L. Choroszkiewicz, „Zatowannyye gramoty Litowskoj Metriki konca XV weka i ich klassifikacija i istocznikowedczeskie problemy istorii narodow Pribaltiki”*, Riga 1970, s. 47-74. „Acta Baltico Slavica” t. IX, 1976, s. 273-274, 280. O dyplomatyce wołyńskiej XIII i XIV w. i stosowaniu przez nią już wówczas niektórych formuł zaczerpniętych z kancelarii koronnej, zob. H. Graja, *Chrestnie imię Szwana Danilowicza. Ze studiów nad dyplomatyką południoworuską XIII i XIV w.*, [w:] *Słowiańszczyzna i dzieje powszechne. Studia ofiarowane Profesorowi Ludwikowi Bazylowowi w siedemdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa 1985, s. 212-216.

Litwie; były to księgi wpisów poświadczone w 1431 r.²¹ Warto zauważyć, że regionalne zróżnicowanie dyktatu dokumentu ruskiego utrzymywało się w dalszym ciągu rządów Kazimierza Jagiellończyka²². Niewątpliwie różnice te związane były z nierównomiernym rozwojem poszczególnych dzielnic Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Przywilej dla Dowgirda należy rozpatrywać mając na względzie ówczesną sytuację polityczną Wielkiego Księstwa powstałą, między innymi, w związku z rywalizacją polsko-litewską o Wołyń i Podole, rozpoczętą jeszcze za czasów Kazimierza Wielkiego w 1349 r. Nowy etap zbrojnych zmagani rozpoczęła się po śmierci Witolda (1430), przegradzając się rychło w wojnę domową między popieranym przez Polskę Zygmuntem Kiejstutowiczem, pretendentem do hospodarskiego tronu, a wielkim ks. Świdrygiełłą wypartym ostatecznie z Wołynia w 1438/1439 r.²³ Udany zamach na życie Zygmunta Kiejstutowicza, dokonany w Niedzielę Palmową 20 marca 1440 przez kniaziów Czartoryskich i wojewodów: trockiego Lelusza i wileńskiego Dowgirda, dodatkowo skomplikował sytuację wewnętrzną Wielkiego Księstwa²⁴. W takich oto okolicznościach wysłanego na Litwę brata królewskiego Kazimierza panowie litewscy obwołali wielkim księciem. Od samego początku w otoczeniu młodego hospodara znalazł się Dowgird, który zatrzymał swój wysoki urząd²⁵ i jak można przypuszczać wywierał niemały wpływ na politykę nowego władcy. W styczniu 1442 r. uczestniczył wraz z innymi panami i hospodarami w zjeździe odbytym w Wilnie. Zapadła na nim decyzja w sprawie Wołynia. Celem ugruntowania władania litewskiego w tej części państwa, poczyniono szereg nadań na rzecz tak Wołynian przychylnych litewskiej władzy jak i panów z Litwy tam obecnych²⁶. Przedmiotem nadania dla Dowgirda są owe cztery wsie we włości łuckiej wymienione w rozpatrywanej gramocie²⁷. Pomimo zacho-

²¹ I. Sułkowska-Kurasiova, *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370-1444*, Warszawa 1977, s. 83 i 92, przyp. 13.

²² Przykłady dokumentu o uboższym formularzu dla odbiorcy z północy W.Ks. Litewskiego: *Akty Litewskiej Meriki* t. I, wyp. 1: 1413-1498, Warszawa 1896, nr 11, s. 8 z 11 marca 1448; nr 22, s. 15 z 4 czerwca 1486 (dekret sądowy wspominający panów radę) czy AR XI, s. 7, 9, 15, 18, cztery gramoty z lat 1452-1475. Dla porównania gramoty z rozbudowanym dyktalem z Wołynia: z 1 czerwca 1445 z niepełną intytulacją, promulgacją, zwieżką formą dyspozycji, korroboracją, datacją wg indykcji oraz listą świadków zob. *Archiwum Księżąt Lubartowiczów Sanguszków*, loc.cit.; *Akty Litewskiej Meriki*, nr 14, s. 9 z 4 stycznia 1452 (datacja wg ery bizantyjskiej i indykcji), nr 68, s. 30, z 3 stycznia 1492 (datacja jak poprzednio). Ciekawym wyjątkiem wydaje się papierowa gramota Kazimierza Jagiellończyka wystawiona 19 sierpnia 1490 w Krakowie dla kniaziów Czartoryskich. Jej treścią jest wyrok hospodarski przysądający im nadane wcześniej dwa dwory w Klewaniu, zawierający intytulację, dyspozycję i datację wg systemu indykcji, obecnie AR X bez sygnatury, wcześniej AR I sygn. 890 i 1664. Być może w kancelarii Kazimierza Wielkiego narodził się również, a potem ukształtował na Rusi i Wołyniu, skoropis zwany rusko-litewskim, jednakże dopiero dokładniejsze badania paleograficzne pozwolą stwierdzić to z całą pewnością.

²³ M. Hruszewski, *Istoria Ukraini-Rusi t. IV: XIV-XVI wki widnosini politicznii*, Lwiv 1903, s. 30, 169, 176, 183-184, 194.

²⁴ W. Semkowicz, op. cit., s. 351, należy zgodzić się z twierdzeniem, że zamach przeprowadzono za wiedzą i inspiracją Świdrygiełły. O. Halecki, op. cit., s. 6-7.

²⁵ Pierwsza informacja pochodzi już z lipca 1440, zob. W. Semkowicz, op. cit., s. 351.

²⁶ O. Halecki, op. cit., s. 34, 38.

²⁷ Być może nadanie dla Dowgirda ma jakiś związek z faktem przypuszczalnego sprawowania przez niego starostwa w Kamieńcu Podolskim, gdzie miał zostać uwięziony po śmierci Witolda.

wania się zaledwie jednej oryginalnej gramoty i publikacji drugiej dla wspomnianego wyżej Deniski, O. Halecki na podstawie analizy księgi wpisów Metryki Litewskiej stwierdził znacznie większą liczbę poczynionych wówczas nadań²⁸. To z kolei skłoniło Haleckiego do wyciągnięcia wniosku o poprzedzającej nadania akcji konfiskat majątków ziemian wołyńskich. Rozmiary tych działań miały spowodować niezadowolenie tamtejszych mieszkańców i w konsekwencji opanowanie przez nich Wołynia a następnie powrót Świdrygiełły, jesienią 1443 r.²⁹ Pogląd o powrocie Świdrygiełły na Wołyn w wyniku buntu jego mieszkańców nie wydaje się uzasadniony, zważywszy stwierdzenie tego badacza, że Świdrygiełło po ponownym usadowieniu się na Wołyniu nie ruguje stamtąd Litwinów obdarzonych przez hospodara nadaniami³⁰. Najpewniej więc po zjeździe wileńskim z 1442 r., a może nawet wcześniej, Świdrygiełło i Kazimierz Jagiellończyk porozumieli się w sprawie władania Wołyniem.

Interesujące są losy nadania wsi. Wprawdzie nic nie wiadomo o Małdryce, ale w świetle hospodarskiego nadania to on miał wcześniej dzierżyć owe cztery wsie. Sytuacja wydaje się jeszcze bardziej złożona, jeśli zwrócić uwagę na nadanie Świdrygiełły dla Andrzeja Wołotowicza z 1433 r.³¹ Jest bardzo prawdopodobne, że po usunięciu Świdrygiełły z Wołynia zwycięski Zygmunt, nagradzając swego stronnika, nadał mu zabrane Wołotowiczowi Michlin i trzy inne wsie. Wobec milczenia źródeł nic pewnego jednak powiedzieć nie podobna.

Niemniej ciekawe są późniejsze losy wymienionych w przywileju wsi. Dowgird otrzymał je wprawdzie *weczno*, ale po jego śmierci, która nastąpiła z końcem 1442 lub początkiem 1443 r.³², trzy z nich: Pieczychwosty, Skryhołowy (Skirgajłowo) i Podberezie hospodar nadał innemu panu litewskiemu Juszkowi Dowgiałłowiczowi³³. Zasada nadań dla przybyszów, jest kontynuowana. Oto po śmierci Juszka nadano Pieczychwosty zbiegtemu na Litwę wielkiemu księciu twerskiemu

W. S e m k o w i c z, op. cit., s. 351. O znaczeniu nadań Witoldowych na pograniczu moskiewskim zob. M. K o s m a n, *Dokumenty*, s. 151.

²⁸ Przekroczyła ona trzydzieści. O. H a l e c k i, op. cit., s. 36. Starsza literatura tak polska jak i rosyjska mileży na ten temat, zob. M. H r u s z e w s k i j, op. cit.; P. N. B a t j u s z k o w, *Istoriczeskija sudby jugo-zapadnago kraja*, S. Peterburg 1888; A. J a b ł o n o w s k i, *Historija Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 1912.

²⁹ O. H a l e c k i, op. cit., s. 42-45. Odmienny pogląd reprezentuje B a t j u s z k o w, który twierdzi, że Świdrygiełło otrzymał Wołyn od króla Władysława III, potem złożył hołd wielkiemu księciu Kazimierzowi, zob. op. cit., s. 88. H r u s z e w s k i j utrzymuje, że Kazimierz nadał Świdrygiełło Wołyn oraz dodał mu Homel i Turów, op. cit., s. 200.

³⁰ O. H a l e c k i, op. cit., s. 130.

³¹ Otrzymał on Michlin 9 grudnia 1433. W. R o z o w, op. cit., nr 65, s. 117-118. Nadanie dla Wołotowicza z pewnością służyło pozyskaniu sprzymierzeńca w walce z w.ks. Zygmuntem Kiejstutowiczem.

³² PSB t. V, s. 351.

³³ M. D o w n a r - Z a p o l s k i j, *Dokumenty moskowskiego archiwa ministerstwa justicii* t. 1, Moskwa 1897, s. 49, nr 10, dokument nie ma daty, ale występujący na akcie pisarz hospodarski Jakub pozwala na datowanie między 1449-1466 rokiem. J. W o l f f, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386-1795*, Kraków 1885, s. 254. Chyba jednocześnie Kazimierz Jagiellończyk przywrócił Michlin Andrzejowi Wołotowiczowi, tamże, nr 11, datowanie dokumentu jak wyżej.

Michałowi Borysowiczowi³⁴. Po jego bezpotomnej śmierci w.ks. litewski Aleksander nadał Pieczychwosty Wasylowi Iwanowiczowi Bokijowi, również pochodzącemu spoza Wołynia, nadanie to zostało mu potwierdzone przez Zygmunta I w 1507 i 1508 r.³⁵ Podberezie w 1585 r. było własnością biskupstwa łuckiego³⁶.

Na podstawie omawianego przywileju, a szczególnie na przykładzie losów nadanych wsi, można zaobserwować interesujące zjawisko. Były to mianowicie częste zmiany właścicieli, co nie powinno specjalnie dziwić, ponieważ gospodar władał całą ziemią w państwie, zatem mógł ją swobodnie dysponować³⁷, czyniąc z tego dogodny instrument swej polityki wewnętrznej.

Ostatnim interesującym zagadnieniem jest proveniencja dokumentu. Aczkolwiek brak jest jakichkolwiek dowodów, wskazujących aby któraś z czterech nadanych wsi była własnością Radziwiłłów, to można wyjaśnić obecność tej gramoty w archiwum nieświeskim. Najprawdopodobniej trafiła tam ona po 1569 r., kiedy to Mikołaj Krzysztof Radziwiłł zwany Sierotką przejął po wygasłym rodzie Iliniczów majątki³⁸ wraz z rodowymi archiwaliami. Należy przypuszczać, że Iliniczowie znaleźli się w posiadaniu dokumentu około 1481 r., po zaślubieniu przez Iwana Ilinicza Anny, córki Andruszki Dowgirdowicza, wnuczki wojewody Dowgirda, *primo voto* Juszkowej Gojcewiczowej³⁹. Wówczas Dowgird dawno już nie żył a nadane mu cztery wsie znalazły się wskutek nadań gospodarskich w innych rękach, tym samym dokument utracił moc prawną i stał się tylko pamiątką po wielkim przodku. Szybka utrata znaczenia dokumentu zdaje się również tłumaczyć fakt jego nie oblatowania w księgach wpisów Metryki Litewskiej.

Gramota dla Dowgirda najpierw znajdowała się w dziale I AR pod sygnaturą 889, następnie w tym samym dziale otrzymała nową sygnaturę 1215. Inwentarz tegoż działu sporządzony przez Bolesława Tuhan-Taurogińskiego obejmuje tylko dokumenty pergaminowe⁴⁰. Po II wojnie i przejęciu archiwaliów radziwiłłowskich przez AGAD podjęto na nowo trud opracowywania tego ogromnego archiwum. Przywilej ten początkowo chciano umieścić w XI dziale AR „Dokumenty rodzinne”, jednakże w związku z brakiem widocznych powiązań treści aktu z dokumentami tego działu oraz działu XXIII AR „Dokumenty do dóbr służące” odłożono go, po wstępnym opisaniu, do opracowania wraz z innymi dokumentami.

³⁴ *Archiw Jugozapadnoj Rossii cz. 8, t. IV*, Kijew 1907, s. 281 nr 31. Nadanie nastąpiło po ucieczce kniazia twerskiego na Litwę. J. W o l f f, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa 1895, s. 547, datuje tę ucieczkę na wrzesień 1486; dokładnie 25 września Kazimierz Jagiellończyk pisze do Moskwy o przybyciu Michała Borysowicza, jednakże powstał tu chyba błąd przy przeliczaniu daty z ery bizantyjskiej, wg której początek roku przypada na 1 września. Datę ucieczki 12 września 1485 podaje A. Z i m i n, *Formirowanie bojarskiej aristokracji w Rosji w drugiej połowie XV — pierwszej trzeciej XVI w.*, Moskwa 1988, s. 106-107.

³⁵ *Opisanie dokumentow i humag chraniszczychsja w Moskowskom Archiwie Ministerstwa Justicii*, kniga 21, Moskwa 1915, s. 158, rok 1507. Potwierdzenie *Archiw Jugozapadnoj Rossii cz. 8, t. IV*, loc. cit.

³⁶ *Archiw Jugozapadnoj Rossii cz. 1, t. I*, s. 200. W latach 1570-83 własność prywatna. A. J a b o n o w s k i, op. cit., s. 13, 56, 90.

³⁷ W. K a m i e n i e c k i, *Spoleczeństwo litewskie w XV w.*, Warszawa 1947, s. 28, nadto autor przytacza interesujący casus utraty dworu przez Radziwiłła Ościkowicza, s. 69-70.

³⁸ Zob. H. L u l e w i c z, *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł zwany Sierotką*, PSB t. XXX, s. 356.

³⁹ A. B o n i e c k i, *Herbarz polski t. IV*, Warszawa 1901, s. 398.

⁴⁰ Inwentarz działu I Archiwum Radziwiłłów, Dokumenty pergaminowe, autorstwa B. Tuhan-Taurogińskiego opracowany w latach 1934-1935, obecnie w AGAD.

Wilno, 11 stycznia 1442

Kazimierz, wielki książę litewski, nadaje wieczyste Dowgirdowi Mukosiejewiczowi, wojewodzie wileńskiemu, wsie Pieczechwosty, Michlin, Podberezie i Skryholowy w powiecie tuckim ze wszystkimi przyległościami.

Or.: Archiwum Radziwiłłów. dz. II. sygn. tymczasowa (2 A). Opis por. wyżej wstęp.

Sam h(ospodi)n- weliki kn(ja)z'

+ M(ilost')ju b(o)ż'eju my weliki kn(ja)z' Kazimir- korolewicz'¹ dali jesmo panou Dow-/kgirdou woewode wilenskomu² sela Pjaczichwosty³ a Michlin-⁴ a Podberez'e⁵ a Skri/holowy⁶ ou luckoi wolosti sowsim szto k tym- selcem- sluszjaet' potomuz' / kak- Maldryka⁷ derzał a dali jesmo emou tyi sela weczno. A p(i)san ou Wilni henwarja 11 den indik(ta) 5⁸.

¹ Kazimierz Jagiellończyk, wielki książę litewski 1440-1447. Z. W d o w i s z e w s k i, *Genealogia Jagiellonów*, Warszawa 1968, s. 57.

² Dowgird Jan h. Pomian, możny litewski, wojewoda wileński w latach 1433 do 1442. Stał na czele stronnictwa panów litewskich popierających Kazimierza Jagiellończyka. Zob. W. S e m k o w i c z, PSB t. V, s. 350-351.

³ Pieczechwosty znajdowały się w woj. wołyńskim pow. tuckim. A. J a b ł o n o w s k i, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym t. VIII, Ziemie ruskie, Wołyń i Podole*, Warszawa 1889, s. 56, 57.

⁴ Michlin znajdował się w woj. wołyńskim pow. tuckim. A. J a b ł o n o w s k i, op. cit., s. 54, 106.

⁵ Podberezie znajdowało się w woj. wołyńskim pow. tuckim, w 1583 roku w pow. włodzimmerskim. A. J a b ł o n o w s k i, op. cit., s. 56-57, 90 i 103.

⁶ Skryholow znajdował się w woj. wołyńskim pow. tuckim. A. J a b ł o n o w s k i, op. cit., s. 15.

⁷ Maldryka niezidentyfikowany, mało prawdopodobne aby był tożsamy z Mikołajem Matdrzykiem z Kobieli, sekretarzem w ks. Witolda, zmarłym przed 1439 rokiem. M. K o s m a n, *Matdrzyk Mikołaj*, PSB t. XIX, s. 428-429.

⁸ 11 stycznia 1442. Dowgird sprawował urząd wojewody w latach 1433 do 1442 roku, w tym czasie indykcja 5 przypadła na 1442 rok.

A. Leszczyński — The Korean war in the Polish propaganda from June to December 1950

The article is based mainly on the press material. The author indicates that the official Polish propaganda presented the Korean war not only as a regional conflict but — first of all — as the encounter of two worlds — the capitalist and the communist ones. He discusses the transformation of the political attitude towards the war issue in the most popular Polish newspapers dependently on the changes of the military situation. He analyses the criteria of the information selection in the Polish press, the way of its presentation and lexicography. He remembers that the propaganda was used to make the public believe the United States and South Korea were the aggressors.

MATERIALS

W. Mikulski — The document of Grand Duc Casimir the Jagiellonian for the Wilno voievod Dowgird, 1442

The author publishes the unknown document by Casimir the Jagiellonian as Grand Duc of Lithuania. It was written in the old-Russian language, in 1442. The author of this document grants four Villages in the county of Łuck, in Volynia, to the Wilno voievod Dowgird Mukosiejewicz.

Apart from the publication of the document, the author comments on it widely, referring to the internal political events which took place in the Great Duchy of Lithuania in the first half of the 15th century.

J. Kieniewicz — The marshal Piłsudski in Geneva. The account of Marian Szumlakowski

The author publishes the notes of Marian Szumlakowski, the secretary in the Ministry of Foreign Affairs. They concern the role of marshal Józef Piłsudski in the session of the League of Nations in Geneva, 9-10 December 1927. Most of these notes are devoted to the political negotiations of Piłsudski in Geneva, concerning the Polish-Lithuanian relations, very bad at that time.

DISCUSSIONS

W. Lengauer — Some remarks on the Greek heortology (in connection with the book by M. Camps-Gaset)

J. Łukasiewicz — New critical researches on the Polish-German ethnic stereotype at the end of the 18th and the beginning of the 19th century.

REVIEWS

LETTERS TO THE

(translated by Eliza Fijałkowska)